

POSEBNO PRAVNO UREĐENJE ZA ZADRUGE

I. Uvod

U skladu sa Izjavom o zadružnoj istovjetnosti koju je Međunarodni zadružni savez (dalje MZS) proglasio na XXX Kongresu u Manchesteru, zadruga je autonomno udruženje osoba koje su se dobrovoljno udružile radi ostvarivanja zajedničkih gospodarskih, socijalnih, kulturnih potreba i htijenja na osnovi tvrtke koja im je zajednička i koju demokratski nadziru.

U Izjavi se navodi da se zadruga temelji na **zadružnim vrijednostima samopomoći, samoodgovornosti, jednakosti, pravednosti, solidarnosti, te etičkim vrijednostima poštenja, otvorenosti, socijalne odgovornosti i brige o drugima.**

Na osnovi ovih **zadružnih vrijednosti** u praksi su usvojena i općeprihvaćena **zadružna načela**. Henry Hagen zastupa stajalište, da je definicija zadruga, zadružnih i etičkih vrijednosti zadrugarstva i zadružna načela iz navedene Izjave MZS sastavni dio **javnog međunarodnog zadružnog prava**.¹

Zakon o zadrugama (NN br. 34/2011, dalje Zakon iz 2011.) polazi od navedenih zadružnih vrijednosti i utvrđuje zadružna načela koja polaze od navedene Izjave i pravni je izvor posebnog pravnog uređenja za zadruga. Zakon je osnovni izvor **hrvatskog zadružnog prava**, kao skupa pravila koja uređuju pravni položaj zadruga i njenih članova u obavljanju djelatnosti, a u cilju da se zadrugama osiguraju jednaki ili pogodniji uvjeti poslovanja u odnosu na druga društva koja djeluju na tržištu. Ovi uvjeti proizlaze iz same prirode zadruga, uz primjenu odgovarajućih mjera, radi zaštite zadružne imovine.

Građansko pravno uređenje uređuje pravne odnose, u načelu, jednako za svakoga, a posebna pravna uređenja ostvaruju opće ili javne interese u pogledu objekata posebnih uređenja, pa se favoriziraju pojedine vrste pravnih subjekata putem kojih se ti interesi ostvaruju.²

Posebna pravna uređenja po prijašnjim Zakonima zadrugama od 1990. biti će, također, predmet ovog rada zbog primjene **stečenih prava** u odnosu na privatizaciju, pretvorbu društvenog vlasništva i povrat imovine, jer zadruga još vode postupke radi povrata imovine i utvrđenja prava vlasništva na nekretninama koje su stečene poslovanjem zadruga.

II. Zadružno pravo

1. Specifični pravni status zadruga temelji se na ustavnim jamstvima poštovanja osnovnih ljudskih prava, osobito prava na udruživanje, jamstvu prava vlasništva, prava na gospodarski napredak, socijalno blagostanje i drugim demokratskim pravima koja jamči Ustav. Premda Ustav RH izriekom ne spominje vrijednost zadruga za gospodarski razvitak države³, nije upitan gospodarski interes RH za uspješan rad zadruga i stvaranje pravnog okvira putem zadružne legislative.

Posebna gospodarska vrijednost zadruga za Republiku Hrvatsku razlog je za njihovo posebno pravno uređenje.

¹ Hagen, H., Guidelines for Cooperative Legislation, Second revised edition, ILO, Geneva 2005., str 5.

² Gavella, N., Građansko pravo i posebna pravna uređenja za određene vrste dobara, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 5-6 iz 2002. godine, str. 1450.

³ Od europskih država ustavi: Italije, Mađarske, Bugarske, Malte, Portugala, Španjolske prepoznaju u svojim ustavima vrijednost zadruga; v. Nikolić, M., Evolucija zadružnog zakonodavstva u Evropi, 2009., str. 80,-83.

Izvor posebnog pravnog uređenja za zadruge su Zakoni o zadrugama, a zbog stečenih prava u fokusu našeg interesa su Zakoni doneseni od 1990.

2. U supstratu zadruge imamo zadrugare - članove (personalni element) i imovinu (stvarni element). Objekt posebnog pravnog uređenja je zadruga kao pravni subjekt i pravni odnosi zadruge i njenih članova (zadrugara) i zaštita imovine zadruge.

Zadrukar proizvode svog rada dragovoljno udružuje s drugim zadrugarima i u sinergiji zajedničkog djelovanja ostvaruje veću korist nego što bi to mogao samostalno.

Članovi zadruge su, zavisno od vrste zadruge, poljoprivrednici, obrtnici i dr., koji sami za sebe ne mogu postići gospodarske ciljeve kao što mogu udruženi preko zadruge. Zadruga su zajednice fizičkih, tek u novije vrijeme i pravnih osoba, koje se udružuju u zadrugu, radi ostvarenja svojih pojedinačnih interesa kao dijelova ukupnih zajedničkih interesa. Zajednički s drugim članovima, zadrugar u zadrugu stvara imovinu koja će osigurati povećanje dodane vrijednosti njegove ukupne proizvodnje, a osnovna funkcija stečene imovine je da omogući zadrugaru što bolje uvjete nabave i prodaje proizvoda.

Ima mišljenja da zadrugarstvo predstavlja „srednji put“ između kapitalizma i socijalizma, jer kapitalizira ono što je potrebno kapitalizirati, a socijalizira ono što je učinkovito socijalizirati.⁴ Posebnim pravnim uređenjem štite se interesi zadruge i zadrugara na tržištu rada i kapitala, a kojim uređenjem se određuju posebna prava, ali i određena ograničenja, za zadrugu i njene članove. Pravo realni svijet izražava na sebi svojstven način, pa zadruga kao pravna osoba ima ovlasti da na najbolji način štiti interes zadruge i zadrugara. Koliko je zadruga danas važna najbolje pokazuje uređenje Europske zadruge. Hrvatska je donijela Zakon o uvođenju europske zadruge (NN 63/08) koji će se primjenjivati od ulaska Hrvatske u Europsku Uniju.⁵

3. Iz posebnog pravnog uređenja za zadruge razvilo se zadružno pravo i danas već možemo govoriti o **hrvatskom zadružnom pravu**, a u EU je u uporabi pojam **Europsko zadružno pravo**. Do sada se u Republici Hrvatskoj zadružno pravo sistematiziralo kao podgrana prava društava.

Zadružno pravo u užem objektivnom smislu možemo definirati kao skup pravila koja uređuju prava i obveze zadruge i njenih članova.

Zadružno pravo u širem objektivnom smislu čini ukupnost pravnih pravila kojima se uređuju zadružna načela, instituti, pojam, osnivanje, članstvo, tijela, imovina, prava i obveze članova, prestanak i vrste zadruge, zadružni savezi i drugi odnosi od interesa za ostvarivanje zadružnih ciljeva.

Subjektivno zadružno pravo čine ovlasti što ih ima zadruga i njeni članovi u međusobnim i drugim pravnim odnosima.

Zadružno pravo sastoji se od prinudnih i dispozitivnih propisa, čija analiza prelazi okvire ovog rada.

Zadružno pravo zaštitom imovine zadruge, upravljačkih i imovinskih prava zadrugara čini zadrugu posebnom i različitom od ostalih društava i poslovnih organizacija.

⁴ Mataga Ž., Etičke vrijednosti i gospodarski značaj zadrugarstva, 2009., str. 17.

⁵ Republika Hrvatska će od 1. srpnja 2013. biti punopravni član Europske unije.

III. Posebno pravno uređenje za zadruge

a. Zakon o zadrugama 1990.

1. Amandman XIX na Ustav SFRJ iz 1988. u točki 2. navodi tri oblika vlasništva: društveno, privatno i zadružno vlasništvo.

Zakon o poduzećima (Sl. list SFRJ 77/88) čijim se stupanjem na snagu, u biti, prestao primjenjivati Zakon o udruženom radu (čl.196.) odredio je u čl. 192. st. 2. da će se organiziranje zadruga urediti posebnim zakonom.

Posebni zakon bio je Zakon o zadrugama (Sl. list SFRJ 3/1990: dalje Zakon iz 1990. - preuzet kao zakon RH br. 53/91).

2. Zakon je bitan zbog stečenih prava zadruga u odnosu na privatizaciju, pretvorbu i povrat imovine.

Zakon iz 1990. uvažio je tadašnje realnosti i na specifičan način izdvojio zadruge iz sustava udruženog rada, jer su po svom personalnom supstratu i poslovanju bile bliže osobama građanskog prava.

Nije donesen operativni provedbeni propis o postupku pretvorbe prava na društvenom vlasništvu koja su pripadala zadrugama, nego je donesena Uredba o zabrani raspolaganja zadružnom imovinom (NN br. 14/94).

b. Zakon o zadrugama (1995.)

Zakon o zadrugama 1995. (NN br. 39/95-dalje Zakon iz 1995) u čl. 1. određuje zadrugu kao dobrovoljno udruženje zadrugara u kojem svaki član sudjeluje neposredno i koje zajedničkim poslovanjem po načelu uzajamne pomoći unapređuje i zaštićuje svoj gospodarski i drugi profesionalni interes u cilju ostvarenja svoje osobne i zajedničke dobiti zadrugara u skladu sa Zakonom i pravilima zadruga.

Zadrukar je definiran kao fizička osoba koja u cijelosti ili djelomično posluje putem zadruga (čl. 1. st. 2.).

Na zadruge se primjenjuju propisi kojima se uređuju obvezni odnosi u ortakluku (čl. 2.).

Zakon je imao za cilj da omogući različite oblike udruživanja članova, maksimalno štiteći njihove gospodarske interese, a zadružna je imovina privatizirana i pripada u zajedničko vlasništvo zadrugara. Zajedničko vlasništvo je u funkciji zaštite imovine zadruga od raspolaganja koja bi mogla dovesti do njenog umanjenja.

Bez obzira što je imovina pripadala, u zajedničko vlasništvo zadrugara, zadruga je bila nositelj prava i obveza, jer je bila nositelj svih subjektivnih imovinskih prava koja stječe u pravnom prometu.⁶

Dobrovoljnost članstva u zadruzi i njezina otvorenost prema članstvu omogućila je udruživanje na gospodarski najpogodnijim osnovama za zadrugare. Zadrugari su imali obvezu da doprinose ostvarenju cilja zadruga i na lojalno postupanje prema zadruzi i drugim zadrugarima, a pripadala su im upravljačka i imovinska prava u zadruzi.

⁶ Barbić, J.; Pravo društava, knjiga 3, 2002., str. 657

U čl. 6. Zakona iz 1995. određeno je da zadruga uživa posebnu zaštitu države u obavljanju registrirane djelatnosti. Novelom iz 2002. dopunjen je čl. 6. i propisano je da se posebna skrb države očituje kroz stvaranje okruženja za razvoj zadrugarstva. Država će poticati osnivanje zadruga i zadružnog sustava, sukladno gospodarskoj i socijalnoj strategiji razvoja.

Međutim, ističe se da je grijeh državnih struktura da država nije ispunila navedenu zakonsku obvezu.⁷

c. Zakon o zadrugama (2011.)

1. Zakon o zadrugama (NN br. 34/2011: dalje Zakon iz 2011.) u čl. 1. određuje da je zadruga dragovoljno, otvoreno, samostalno i neovisno društvo kojim upravljaju njezini članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korištenjem njezinih usluga, na temelju zajedništva i uzajamne pomoći ostvaruju, unapređuju i zaštićuju svoje pojedinačne i zajedničke gospodarske, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interese te ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana.

Zadruga se temelji na zadružnim vrednotama: **samopomoći, odgovornosti, demokratičnosti, ravnopravnosti, pravičnosti i solidarnosti, te moralnim vrednotama poštenja, otvorenosti, društvene odgovornosti i skrbi za druge.**

Odnose među svojim članovima zadruga određuje na zadružnim načelima: **dragovoljno i otvoreno članstvo, nadzor poslovanja od strane članova, gospodarsko sudjelovanje članova zadruge i raspodjela, samostalnost i neovisnost, obrazovanje, stručno usavršavanje i informiranje članova zadruge, suradnja među zadrugama, briga za zajednicu, a po kojim načelima se zadruga odvaja od svih drugih društava i organizacija koje obavljaju djelatnost.**⁸

Iz ovih načela proizlaze slijedeće posebnosti:

- član zadruge može biti samo osoba koja neposredno sudjeluje u radu zadruge,
- osnivač zadruge i član zadruge koji je pristupio zadruzi nakon njezinog osnivanja imaju jednaka prava i obveze,
- kod odlučivanja na skupštini svaki član skupštine ima jedan glas,
- iznos osnovnog uloga je jednak, a njegovu visinu određuje skupština i ne može biti manji od 1.000,00 kn.

Navedenim zakonskim odredbama provedena je harmonizacija hrvatskog zadružnog prava sa propisima Europske unije i smjernicama za zadružno zakonodavstvo.⁹

Zakon je implementiranjem europskih zadružnih vrijednosti načela potvrdio osnovne vrijednosti zadruge prema drugim društvima, ali i jasno definirao odnos zadruge i države.

Zakonom se željela uvažiti posebnost zadruga, omogućiti zadrugama odgovarajući pravni okvir za njihov rad i aktivnosti kojima se ostvaruju potrebe i interesi članova, a kako bi se otklonila sputavanja i ograničavanja u radu. Za trgovačka društva je primaran profit, dok za zadruge, koje

⁷ Mataga, Ž., op.c. – Priopćenje Macokatić, M., str. 301.

⁸ Zadružna načela tri puta su bila izložena reviziji 1937. XI Kongres Međunarodnog zadružnog saveza (dalje: MZS), 1966., XXIII MZS, Beč, 1995. XXXI Kongres MZS Manchester, a njihovo bitno značenje nije pretrpjelo izmjene: demokratska kontrola, otvoreno članstvo, dislokacija viška zasnovanog na poslovanju sa zadrugama i ograničene kamate na kapital.

⁹ Guidelines for cooperative legislation, a koji je MZS donio na osnovi dokumenta: Okviri zadružnog prava Međunarodne organizacije rada (MOR iz 1996.) i navedene smjernice pretpostavljaju bit međunarodnog zadružnog prava uz izjavu o zadružnom identitetu MZS 1995. i „Vodič za ostvarenje povoljnog okruženja za razvoj zadrugarstva“, UN 2001., preporuke 1930 o promociji zadruga, (MOR 2002.)

također moraju biti uspješne, valja uzeti u obzir i druge koristi koje su rezultat zadruga. Cilj zadruga nije stjecanje profita, nego ostvarenje koristi i interesa članova zadruga i lokalne zajednice u kojoj zadruga djeluje. Već iz definicije zadruga vidljive su njezine specifičnosti po kojima se ona razlikuje od drugih društava, zbog čega su ugrađene i zadružne vrijednosti i načela na kojima se zadruga temelji.

U čl. 5. Zakona iz 2011. određeno je da država, lokalna i područna (regionalna) samouprava potiču razvoj zadrugarstva mjerama ekonomske i socijalne politike te drugim mjerama unaprijeđenja razvoja zadruga i zadružnog sustava.

Deklarativne odredbe o zadružnim vrijednostima i načelima konkretizirane su u posebnim odredbama kojima se uređuju pravni odnosi zadruga i njenih članova, upravljačka i imovinska prava članova, imovina i njena zaštita, sve u funkciji obavljanja njene registrirane djelatnosti.

IV. Imovinskopravno uređenje za zadruga

a. Imovina

1. U pravnoj teoriji postoji neslaganje o pojmu imovine od potpunog ignoriranja do stajališta da je imovina osnovna kategorija građanskog prava.¹⁰ Posebno imovinskopravno uređenje za zadruga ima za objekt imovinu zadruga.

Imovina ima više različitih značenja: imovina kao gospodarska kategorija, imovina kao pravna kategorija, te imovina kao knjigovodstvena kategorija.¹¹

Imovina u gospodarskom smislu jest skup dobara koja pripadaju određenom subjektu.

U pravom smislu imovina je skup subjektivnih imovinskih prava predstavljenih jednim nositeljem.¹²

Pojedini autori¹³ ističu da imovina u knjigovodstvenom smislu predstavlja omjer aktive i pasive.

U računovodstvenom smislu imovina je resurs pod kontrolom entiteta koja će donijeti buduće koristi (koja se očituje u mogućnost tržišne valorizacije). Resursi su snaga entiteta (poduzeća) utjelovljeni u vidljivoj ili nevidljivoj imovini.¹⁴

Od funkcija imovine najznačajnija je jamstvena funkcija, ali i olakšanje prometa, popravljivanja štete, nasljeđivanja i dr. Ustavno jamstvo vlasništva odnosi se na sva imovinska prava.¹⁵ Obveze su teret imovine.

Pojedini propisi određuju sastav imovine iz kojih bi slijedilo da se imovina sastoji od stvari, a takvog pristupa ima u sudskoj praksi.¹⁶

Zakon u upravljanju državnom imovinom propisuje da se imovina sastoji od stvari, a ne od subjektivnih prava na stvarima (NN 145/10). I sudska praksa gleda na imovinu kao na stvari. Pojedini hrvatski propisi autonomno opisuju sastav imovine.¹⁷

¹⁰ Klarić-Vedriš: Građansko pravo, 2009., str. 94. Klarić-Vedriš, Stanković, Vodinelić, Uvod u građansko pravo, Beograd, 2004., str. 141-158; Lorenz-Wolf, Allgemeine Teil des Bürgerlichehn Rechts, 8. izd. 1997., str. 414. do 421.

¹¹ Klarić, Vedriš, Nikšić: Imovina u građanskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 5-6/2012., str. 1624.-1626.

¹² Klarić-Vedriš op.cit., str. 94.

¹³ Klarić-Vedriš, op.cit., str. 94; Nikšić, op.cit. str. 1624.

¹⁴ Tintor, J.: Poslovna analiza, 2009., str.

¹⁵ Bauur-Strirner, Sachenrecht, 1999., str. 770-771.; Omejec J.: Ustavno i konvencijsko jamstvo prava vlasništva, In honorem; Crnić J., 2009, str. 150.- 151.

¹⁶ Nikšić, S., op. cit. str. 1626.; Vuković, M.: Osnove stvarnog prava Zagreb, 1950. str. 19.

¹⁷ Niškić, S: ibid str. 1625. i 1626.

Zakoni o zadrugama, koji će biti predmet razmatranja, propisuju što čini imovinu zadruga, ne uzimajući imovinu u pravno tehničkom smislu kao skup imovinskih prava. S obzirom na propise ne može se zanemariti pojam imovine u gospodarskom smislu, a u odnosu na primjenu propisa koji uređuju pravne odnose povodom imovine.

2. Objekt stvarnih prava je pojedinačno određena stvar. Imovinu čine prava na stvarima, a ne same stvari. Stvarno pravo ne postoji na imovini kao cjelini već na pojedinim stvarima i pravima od kojih se sastoji. Stvar može biti u imovini kao pravo vlasništva ili kao neko drugo pravo.¹⁸

Pravilnije je govoriti o posebnom imovinskopravnom uređenju zadruga, jer je pojam vlasništva preuzak. Stvari ulaze u imovinu ne samo kao pravo vlasništva, nego i posredno putem prava koja postoje na stvarima, ali i putem drugih prava.

Posebno imovinskopravno uređenje ima stvarnopravne učinke na stvarnopravne institute, osobito, pravo vlasništva. Imovinsko uređenje djeluje ograničavajuće na pripadanje i izvršavanje subjektivnih prava na stvarima koje pripadaju imovini za koju je uspostavljeno posebno uređenje i to ne po vrsti stvari što je karakteristično za posebno stvarnopravno uređenje (npr. poljoprivredno zemljište), nego na stvarnopravni status stvari u imovini zadruga. Kada iz posebnog imovinskopravnog uređenja proizlaze specifični stvarnopravni učinci u pogledu stvari koje su predmetom imovinskopravnog uređenja, tada stvarnopravne odnose u pogledu tih stvari uređuju dva sloja pravnih normi: norme posebnog imovinskopravnog uređenja i norme općeg stvarnopravnog uređenja.¹⁹ Zakonska ograničenja u raspolaganju imovinom omogućuju ostvarenje zadružnih vrijednosti i načela u odnosu na zaštitu imovine zadruga. Ograničenja nameću zadruzi kao vlasniku da glede svoje stvari nešto trpi ili propušta ili da nešto učini što, inače, ne bi bila dužna.

b. Zakon o zadrugama (1990.)

3. Zakon određuje da imovinu zadruga čine: stvari, prava i novac (čl. 15/1).

Zadružno vlasništvo čine udjeli zadrugara, sredstva ostvarena poslovanjem zadruga, te sredstva koja je zadruga stekla na drugi način (15/3).

Imovina zadruga koju čine sredstva zadruga nastala radom i poslovanjem nakon 01.07.1953. postaje zadružnim vlasništvom (čl. 36/2).

Dio imovine zadruga je pripadao vlasničkom pravnom, a dio društveno vlasničkom režimu, a što je tada bila društvena realnost. Društvena imovina stečena poslovanjem pretvorena je u zadružnu imovinu, a pravo korištenja i raspolaganja na stvarima u društvenom vlasništvu stečeno radom i poslovanjem stupanjem na snagu Zakona postalo je zadružno vlasništvo -zajedničko vlasništvo zadruga.

¹⁸ Omejec, J.:op.cit., na str.150 i 151 navodi da u praksi ESLJP široko je interpretiran pojam imovine tako da pokriva niz ekonomskih interesa, a to su:

- 1) pokretna i nepokretna imovina,
- 2) materijalni i nematerijalni interesi, kao što su dionice ili patenti ili registracija zaštitnog znaka,
- 3) intelektualno vlasništvo,
- 4) potraživanje po osnovi arbitražne ili sudske odluke,
- 5) primanja iz sustava socijalne sigurnosti.
- 6) ugovorna prava kao što su pravo zakupodavca na zakupninu, pravo na rentu i sl.,
- 7) ekonomski interesi vezani za poslovanje tvrtke,
- 8) interesi vezani za obavljanje profesije,
- 9) legitimno očekivanje,
- 10) zakonski zasnovana potraživanja i dugovi.

¹⁹ Gavella, N, op.cit., str. 1453.

4. Zakon, ne samo da je osnova pretvorbe prava na stvarima u društvenom vlasništvu u zadružno vlasništvo, nego je u čl. 37. st. 1. odredio da imovina stečena radom i poslovanjem zadruge nakon 01.07.1953., koja je u organizacijskim odnosno statusnim promjenama prenesena bez naknade drugim korisnicima, stupanjem na snagu ovog Zakona, na temelju dokumentiranog zahtjeva biti će vraćena tim zadrugama, odnosno njihovim pravnim sljednicima, na način i uz uvjete utvrđene Zakonom.

Povrat je određen radi očuvanja zadružne imovine kako i preostali broj zadruga ne bi bio ekonomski uništen.

Prava koja su zadruge stekle temeljem Zakona iz 1990.g. pripadaju u **stečena prava**.

5. Zadružno vlasništvo je određeno kao oblik vlasništva zadruga po Zakonu o zadrugama iz 1990.

Pojam zadružne imovine i zadružnog vlasništva nije u Zakonu pobliže određen i nije zaživio u praksi. Stoga pojam koristimo u tranzicijskoj uporabi do donošenja Ustava RH (NN br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/00, 124/00 – pročišćeni tekst, 28/01, 41/2001 – pročišćeni tekst, 55/01 – ispravak, 76/10) do prvog hrvatskog Zakona o zadrugama iz 1995. koji je napustio navedeni oblik vlasništva.

U našoj stručnoj literaturi nedostaje radova u odnosu na specifična pitanja pravnog režima imovine po Zakonu iz 1990. Zakon u odredbi čl. 15. st. 5. navodi **zajedničko vlasništvo** zadrugara. Ima mišljenja da se u Zakonu radi o grešci kada se govori o zajedničkom vlasništvu sa svim njegovim konstitutivnim elementima, odnosno karakteristikama.²⁰

Imovina po Zakonu iz 1990. godine u biti je zajednička imovina zadrugara, a što slijedi iz činjenice da se nakon prestanka zadruge njena sredstva stvorena radom i poslovanjem dijele na članove zadruge, osim ako bi statutom zadruge bilo određeno drugačije. Pojam zadružnog vlasništva bio je bitan za vlasničkopravni status i pretvorbu društvenog vlasništva, ali kako kao poseban oblik vlasništva nije prihvaćen u Ustavu RH, to je preuzimanjem Zakona kao zakona Republike Hrvatske, u biti, prihvaćeno zajedničko vlasništvo zadrugara na imovini zadruge, tj. kao vlasništvo više osoba na nepodijeljenoj stvari kada su njihovi udjeli određivi, ali nisu unaprijed određeni. Zajedničko vlasništvo na imovni zadruge pripada svim zadrugarima zajedno. Upravljanje i raspolaganje imovinom je zajedničko. U trenutku donošenja Zakona zajedničko vlasništvo je bilo najpogodniji pravni institut zaštite imovine zadrugara.

6. Pitanje je zašto je Zakon pravo stjecanja imovine i zadružnog vlasništva na osnovi rada i poslovanja ograničio na razdoblje od 01.07.1953. do donošenja Zakona, kada neke zadruge imaju kontinuitet postojanja još od 19. st.

Jedino pravilno tumačenje je što je do tada imovina zadruge smatrana zadružnim vlasništvom-zajedničkim vlasništvom zadrugara, jer bi se u protivnom nevraćanjem imovine radilo o njejoj konfiskaciji, a za to nema nikakvog racionalnog opravdanja.

Ustavnim zakonom na Ustav SFRJ od 13.01.1953. kao osnova društveno političkog uređenja države proglašeno je društveno vlasništvo, pa je po tom Zakonu zadružno vlasništvo prestalo biti poseban oblik vlasništva, a što je konkretizirano Uredbom o poljoprivrednim zadrugama iz 1953. godine. **Vlasničkopravni karakter zadružne imovine do 01.07.1953. godine nije bio upitan.**²¹Ustav FNRJ iz 1946. govori o tri oblika vlasništva: državnom, privatnom i zadružnom. Dakle, imovina zadruge prije 01.07.1953. je pripadala vlasničkopravnom uređenju, pa i od 1945.-1953. i nije bilo potrebe da to Zakon posebno ponavlja.²²

²⁰ Finžgar, A.: Zadružno vlasništvo kao poseban oblik vlasništva, Naša zakonitost, 4-5/90, str. 553. i 556.

²¹ Matijašević, A.: Zadružno zakonodavstvo u Hrvatskoj: razvoj i problemi legislative poljoprivrednog zadrugarstva, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 166.

²² Gams, A.: Stvarno pravo, Beograd 1949., str. 136. i 138. navodi da je subjekt zadružnog vlasništva zadruga i da predmet zadružnog vlasništva može biti svaka stvar koja nije isključivi predmet državnog socijalističkog vlasništva

c. Imovinsko uređenje na osnovi Zakona o zadrugama (1995.)

7. Član 19 Zakona glasi:

- „(1) Imovinu zadruge čine članski ulozi zadrugara i imovina stečena poslovanjem zadruge.
(2) Imovina zadruge je zajedničko vlasništvo zadrugara.
(3) Zadrugar ne može bez suglasnosti ostalih zadrugara raspolagati svojim udjelom u zadruzi ni pojedinim stvarima i pravima, a niti može zahtijevati diobu imovine u zajedničkom vlasništvu.“

Zadruzi pripada cjelokupna imovina, kao cjelina, stečena njenim poslovanjem, **bez vremenskog ograničenja**(19/1).Ova zakonska odredba, kojom je definitivno napušten pluralizam vlasničkih oblika, ima i privatizacijski i pretvorbeni učinak, jer je zadruga postala vlasničkopravni subjekt, a zadrugari su *ex lege* postali izravno zajednički nositelji prava vlasništva na stvarima u imovini koje su stečene poslovanjem. Dakle, navedenom odredbom Zakon je privatizirao cjelokupnu imovinu stečenu poslovanjem, a s aspekta pripadanja prava na stvarima koje čine imovinu, izvršio pretvorbu prava upravljanja, korištenja i raspolaganja na stvarima u društvenom vlasništvu u pravo vlasništva u dijelu gdje pretvorba nije provedena prijašnjim zakonom.

Privatizacija i pretvorba su osnova prava na posjed cjelokupne imovine.Zakon je osnova da se, uz dokaz stjecanja prava vlasništva nekretnine, predloži upis prava vlasništva u zemljišne knjige u korist zadruge. Naime, pretvorbom je zadruga postala nositelj prava vlasništva na svakoj stvari koja pripada imovini po osnovi poslovanja. Upis nekretnina u zemljišne knjige ima samo publicitetni učinak, jer je vlasništvo stečeno na osnovi zakona. Zadruga treba dokazati da je nekretnina stečena poslovanjem uz eventualnu supsidijarnu primjenu Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima i Zakona 1990. u pogledu stečenih prava, a pored kriterija poslovanja valja logično uzeti u obzir i druge načine stjecanja vlasništva (npr. darovanje, dosjelost i dr.). Imovina pripada zadruzi - kolektivu, a stvari u toj imovini pripadaju a zadrugarima kao stvarnopravnim ovlaštenicima zajedno kao njihova zajednička skupna nepodijeljena imovina. Na zajedničko vlasništvo primjenjivala su se posebna pravila o ortaštvu (čl. 637.-660. ZOO). Zajedničko vlasništvo nije se moglo dijeliti.

8. Raspolaganje sa stvarima bilo je u posebnom imovinkopravnom uređenju i zadrugar nije mogao bez suglasnosti ostalih zadrugara raspolagati svojim udjelom u zadruzi, niti pojedinim stvarima i pravima, a niti je mogao zahtijevati diobu imovine u zajedničkom vlasništvu (čl. 19. st.3.). Ovom odredbom je zakonodavac zaštitio imovinu zadruge.

Ograničenje raspolaganja odnosilo se na sve vrste pravnog raspolaganja (otuđenje stvari, općenito slobodu ugovaranja, opterećenje i dr.).

9. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zadrugama (NN-12/02) brisana je odredba o zajedničkom vlasništvu.

Nakon ove izmjene čl. 19. je glasilo:

„Imovinu zadruge čine članski ulozi zadrugara i imovna stečena poslovanjem zadruge.“

Zadrugar ne može bez suglasnosti ostalih zadrugara raspolagati svojim udjelom u zadruzi ni pojedinim stvarima i pravima.

Kod isplate zadrugara, kojim je prestalo članstvo u zadruzi u udjel zadrugara uračunava se dio imovne zadruge stečene za vrijeme njegovog članstva u zadruzi i to razmjeru osobnom doprinosu zadrugara u stjecanju imovne.“

Brisanjem odredbe o zajedničkom vlasništvu stvari u imovini zadruge postale su vlasništvo zadruge, ali su ostale u posebnom imovinskoopravnom uređenju, s obzirom na ograničenja u pravu raspolaganja.

No, nakon brisanja odredbe o zajedničkom vlasništvu i propisivanja isplate zadrugara kojem prestaje članstvo u biti je zaobilazno omogućeno raspolaganje imovinom, a što se u praksi činilo na različite načine, iako nije brisan čl. 2. da se na zadruge primjenjuju propisi kojima se uređuju obvezni odnosi u ortakluku.²³

Namjerno se poticalo na osipanje članstva kako bi određene grupe prisvojile zajedničku imovinu ili su se isti ciljevi ostvarivali putem smišljenog zalaganja imovine.²⁴

10. Zadruga je u pravnom prometu odgovarala za svoje obveze svom svojom imovinom (čl. 22/1).

Za obveze koje se nisu mogle namiriti iz sredstava zadruge odgovarali su zadrugari, a u skladu sa Zakonom i pravilima zadruge. Premda su sve zadruge u pravilu imale određenu ograničenu odgovornost zadrugara do visine članskih uloga.²⁵

11. Zakona određuje je da imovina koju su zadruge dobile na korištenje od bivših društveno političkih zajednica, a koje su tom imovinom raspolagale na temelju zakonskih propisa navedenih u čl. 1. Zakona o zabrani prijenosa prava raspolaganja korištenja određenih nekretnina u društvenom vlasništvu na druge korisnike, odnosno vlasništvo fizičkih i pravnih osoba (NN 53/90, 61/91,25/93 i 70/93), ostaju tim zadrugama na korištenje do donošenja Zakona o vraćanju ili plaćanju naknade za oduzetu imovinu.

d. Prijenos vlasništva i povrat imovine

12. Imovina zadruga koja je nezakonitim radnjama, bez naknade prenijeta drugim pravnim osobama obvezuje te pravne osobe da zadrugama vrate nezakonito oduzetu imovinu (29/1).

Ustavno jamstvo prava vlasništva i nepovredivost prava vlasništva daje zadrugama subjektivno pravo na povrat oduzete imovine, koju su zadruge stekle poslovanjem.

Zahtjev za povrat podnosi se nadležnom Trgovačkom sudu, koji o zahtjevu odlučuje u izvanparničnom postupku.

Zahtjev može podnijeti i općina na čijem se području nalazi bivša zadružna imovina i imovinu prenijeti na novonastalu zadrugu na tom području (29/4).

13. Zadruge su bile u obvezi nakon završenog postupka usklađivanja, podnijeti Ministarstvu privatizacije i upravljanja imovinom izvješće koje sadržava popis i procjenu vrijednosti imovine zadruge, osnove stjecanja imovine, podatke o broju i visini uloga zadrugara (30/6).

14. Privatizacija zadruga je okončana provedbom usklađenja u sudskom registru. Pretvorba prava upravljanja, korištenja i raspolaganja na stvarima u društvenom vlasništvu u pravo vlasništva nastupila je ex lege po navedenim posebnim Zakonima i supsidijarno sukladno čl.362/2

²³ Matiješević, A, op. cit.

²⁴ Mataga, Ž., op.c. – Priopćenje Macokatić, M., str.295.-297.

²⁵ Županijski sud u Gospiću presudom br. GŽ-662/08 od 07.04.2009. godine ustvrdio je da zadrugari odgovaraju po čl. 22. st. 2. Zakona za obveze koje se ne mogu namiriti iz sredstava zadruge i da **zadrugari nisu bili ovlašteni potpuno isključiti svoju odgovornost za obveze koje je u pravnom prometu preuzela zadruga ili ih pak limitirati kao što je učinjeno Pravilnikom zadruge, na koji se pozivaju tuženici.** Stoga je sud zaključio da čl. 20. Pravilnika zadruge kojim je propisano da za obveze zadruge koje se ne mogu podmiriti iz imovine zadruge, odgovaraju zadrugari svojom imovinom ograničeno-supsidijarno ukupno do vrijednosti članskog uloga, u suprotnosti sa Zakonom o zadrugama, pa otklanjanje primjene Pravilnika slijedi i iz primjene čl. 35. st. 2. Ustavnog zakona o ustavnom sudu RH (NN br. 99/99). Identično stajalište zauzeo je i Županijski sud u Varaždinu presudom br. GŽ-876/01 od 06.09.2001.

Upitna je zakonitost presude Županijskog suda u Gospiću, imajući u vidu da je u vrijeme njenog donošenja već bila na snazi Novela Zakona o zadrugama, kojom je brisano zajedničko vlasništvo zadrugara, a posebno imajući u vidu da je po upisu u sudski registar odgovornost zadrugara bila upisana kao supsidijarna, do vrijednosti članskih uloga, pa isključenje primjene pravila zadruge nije bilo osnovano, jer bi se zakonska odgovornost mogla primijeniti samo u slučaju da zadruga nije imala svoja pravila.

Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN.br.91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, dalje:ZV).

15.Ako je zadruga do stupanja na snagu ZV-a bila upisana u zemljišnim knjigama kao nositelj jednog od navedenih prava na društvenom vlasništvu, uz dokaz da je pravo stečeno poslovanjem, trebalo je samo podnijeti prijedlog za brisanje društvenog vlasništva i upis prava vlasništva u korist zadruga.

Ako zadruga nije bila upisana u zemljišnim knjigama kao nositelj prava na društvenom vlasništvu, a ima isprave prikladne za zemljišno knjižni upis vlasništva kojima dokazuje da je poslovanjem stekla izvanknjižno prava na nekretnini u društvenom dovoljno je podnijeti prijedlog za brisanje društvenog vlasništva i upis prava vlasništva (čl. 364/1; 365/3 Zakona o zemljišnim knjigama - ZZK).

16.Zadruga koje nemaju isprave prikladne za upis prava vlasništva u zemljišne knjige, a imaju dokaze o izvanknjižnom stjecanju poslovanjem navedenih prava na nekretninama u društvenom vlasništvu na osnovi Zakona o zadrugama *ex lege* mogu u sudskom postupku ishoditi presudu kojom se utvrđuje stjecanje prava vlasništva na osnovi zakona.

Pravu vlasničku tužbu (*rei vindicatio*) zadruga kao vlasnik podnosi protiv osobe koja posjeduje njenu stvar, pozivajući se na svoje pravo vlasništva, koje mora dokazati, sa zahtjevom da joj preda stvar.

Odlučne činjenice o stjecanju prava vlasništva mogu se dokazivati svim dokaznim sredstvima.

Kada je u pitanju izvorno stjecanje prava vlasništva, valja dokazati samo zakonske pretpostavke koje su osnova za izvorno stjecanje.

Kod derivativnog stjecanja prava vlasništva treba dokazati vlasništvo prednika.

Zadruga može podnijeti i tužbu predmnijevanog vlasništva (*actio publiciana*). Zadruga u tom slučaju, umjesto dokaza svog prava vlasništva, treba dokazati zakonske pretpostavke da se za nju predmnijeva da je vlasnik stvari (zakonit, istinit i pošten posjed – čl. 166/1 i 166/3 ZV).

Predmnijeva vlasništva djelovat će protiv sadašnjeg posjednika stvari samo ako sadašnji posjednik nema pravni temelj za to posjedovanje ili ima slabiji od tužiteljevog (čl. 166/2 ZV).

Ako je zadruga u posjedu nekretnine kao izvanknjižni nositelj prava na nekretnini u društvenom vlasništvu, a to pravo ne može dokazati ispravom prikladnom za upis podnijet će **tužbu radi utvrđenja** prava vlasništva radi donošenja presude kojom se utvrđuje da je kao izvanknjižni nositelj prava na nekretnini u društvenom vlasništvu stekla poslovanjem vlasništvo nekretnine. Ovu tužbu zadruga podnosi protiv osobe koja osporava ili svojata njezino pravo vlasništva ili protiv zemljišno-knjižnog vlasnika. Za podnošenje tužbe zadruga mora imati pravni interes.

17.U Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima određeno je da se stjecanje promjena i pravni učinci i prestanak stvarnih prava prosuđuju prema zakonu koji se primjenjivao u trenutku stjecanja (čl. 388/2 ZV).

Zakon o šumama (Sl. list SFRJ 12/65) određuje da šumsko zemljište prelazi u društveno vlasništvo kroz vrijeme od 10 godina (čl. 18/2).

Zakonom o izmjenama i dopunama osnovnog Zakona o iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta (Sl. list SFRJ 12/67) određeno je da građansko vlasništvo prelazi u društveno vlasništvo na osnovi korištenja od strane društvene pravne osobe u razdoblju od 10 godina (čl. 47).

Dakle, zadruga se u odnosu na utvrđenje stjecanje prava vlasništva može pozvati i na dosjelost u odnosu na stjecanje prava korištenja dosjelošću po zakonima koji su se primjenjivali u trenutku stjecanja, a koji propisuju stjecanje prava korištenja društvenih pravnih osoba dosjelošću.

18. Zadruga se u postupcima radi utvrđenja prava vlasništva u sporovima sa subjektima koji im osporavaju pravo vlasništva, mogu pozivati na konvencijsko pravo - Protokol 1. čl. 1. uz **Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda** (NN, Međunarodni ugovori br. 18/97).

Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojeg vlasništva.

e. Specifičnosti u dokazivanju stjecanja vlasništva

19. U sudskim postupcima u kojima zadruga zahtijeva zaštitu ili utvrđenje prava vlasništva na nekretninama koje su stečene njenim poslovanjem, a koje su pretvorbom prava koja je zadruga kao društvenopravna osoba imala na stvarima, na osnovi zakona *ex lege* stečene u njeno vlasništvo, ponekad, postoje ozbiljne poteškoće u dokaznom postupku, zbog protoka vremena u dokazivanju odlučnih činjenica, u odnosu na identifikaciju i stjecanje prava vlasništva nekretnina poslovanjem ili na drugi pravno relevantan način.

Postoje opravdani razlozi da sud u specifičnim individualnim slučajevima uzme u obzir **slojevitost činjeničnih pretpostavki**, koje su pretpostavka za primjenu pravne norme, vjerojatnost postojanja određenih činjenica, položaj stranaka u postupku dokazivanja, ako su na tuženoj strani osobe javnog prava (republika, općina ili grad), a koje imaju pod kontrolom arhivsku građu i drugi procesni materijal i općenito njihovu blizinu dokaznim sredstvima, zbog čega se zadruga nalaze u nepovoljnom položaju u dokaznom postupku.

Stoga sudovi u navedenim iznimnim slučajevima, kada osobe javnog prava u privatnopravnim sporovima imaju manje poteškoća i više mogućnosti da doprinesu razjašnjenju dvojbenih činjenica mogu prebaciti teret dokazivanja na tuženika ili primjenom činjeničnih presumpcija zaključivati o postojanju relevantnih činjenica na osnovi drugih činjenica, koje čine valjanu bazu presumpcije ili protivno općem pravilu o teretu dokazivanja povoljnih činjenica, na tuženika, iznimno, prebaciti teret dokazivanja. Pomicanjem ili prebacivanjem tereta dokazivanja mogu se prevladati poteškoće u dokazivanju, **a što nije privilegija zadruzi, nego, tek njeno dovođenje iz diskriminiranog u ravnopravni procesni položaj.**

Naime, sudovi se u ovakvim slučajevima više moraju voditi logikom specifičnosti individualnog slučaja, kada iz utvrđenih činjenica slijedi dugogodišnje mirno posjedovanje i korištenje stvari, kao osnovnog sredstva zadruga, a što ima jaču dokaznu snagu od upisa u zemljišne knjige u korist osoba javnog prava bez odgovarajuće tabularne isprave. Ove činjenične okolnosti opravdavaju prebacivanje tereta dokazivanja na protivnu stranku po kriteriju vjerojatnosti postojanja određenih činjenica i pravičnosti.

Međutim, u stvarnopravnim sporovima u sudskoj praksi se dvojbe o postojanju odlučnih činjenica, često, prevladavaju na štetu zadruga favoriziranjem osoba javnog prava u privatno pravnim odnosima.

f. Poljoprivredno zemljište

20. Stupanjem na snagu Zakona o poljoprivrednom zemljištu (NN 34/91,54/94-pročišćeni tekst, 21/95,48/95) Republika Hrvatska postala je vlasnikom poljoprivrednog zemljišta u dotadašnjem društvenom vlasništvu (čl. 3. st.1.) bez obzira da li je postojalo pravo korištenja bilo kojeg pravnog subjekta na poljoprivrednom zemljištu, bez primjene predmnijeva o pretvorbi prava korištenja u pravo vlasništva.

Privatizacija i pretvorba prava vlasništva stečene radom i poslovanjem zadruga izvršena je stupanjem na snagu Zakona o zadrugama (Sl. list SFRJ br. 3/1990), također, *ex lege*.

Imovina zadruga nastala radom i poslovanjem zadruga nakon 01.07.1953. postala je **zadružno vlasništvo** (36/2).

Poljoprivredno zemljište kao sastavni dio imovine zadruga postalo je zajedničko vlasništvo zadrugara.

Stjecanje zadružnog vlasništva *ex lege* i prava na povrat imovine su **stečena prava**.

Dakle, na dan stupanja na snagu Zakona o poljoprivrednom zemljištu 24.07.1991., poljoprivredno zemljište, koje su zadruga stekle radom i poslovanjem ili na drugi način, već je bilo zadružno vlasništvo i na njega se ne odnosi Zakon o poljoprivrednom zemljištu, jer zemljište nije bilo društveno vlasništvo.

21. Ustavni sud Republike Hrvatske u Odluci br. U-III-1031/1997 od 17.11.1999. navodi da je odredbom čl.36. st.1. Zakona o zadrugama 1990. propisano da sredstva koja je zadruga posjedovala na dan stupanja na snagu tog Zakona, postaju zadružna imovina, dok je st. 2. propisano da imovina zadruga nastala radom i poslovanjem tih zadruga nakon 01.07.1953. postaje zadružnim vlasništvom.

Slijedom navedene zakonske odredbe proizlazi da je danom stupanja na snagu tog propisa 26.01.1990. dio poljoprivrednog zemljišta u društvenom vlasništvu, koji se nalazi u sredstvima zadruga postalo zadružnim vlasništvom, a dio je ostao u sredstvima zadruga i nadalje kao društveno vlasništvo stečeno prije 01.07.1953. godine.

Usprkos navedenog stajališta Ustavnog suda pojedini redovni sudovi imali su drugačija pravna stajališta.²⁶

g. Šume i šumsko zemljište

22. Sve što je navedeno za poljoprivredno zemljište vrijedi, u pravilu, i za šumsko zemljište ako je stečeno radom i poslovanjem zadruga.

Naime, Zakonom o šumama koji je donesen (NN.52/90) određeno je da su šume i šumska zemljišta na teritoriju Republike Hrvatske, osim šuma i šumskog zemljišta u privatnom vlasništvu, državno vlasništvo Republike Hrvatske (16/1), bez obzira na upis prava korištenja.

Kada je donesen navedeni Zakon, već su šume i šumska zemljišta koje su zadruga stekle radom i poslovanjem na osnovi Zakona iz 1990. *ex lege* stečene u zadružno vlasništvo-zajedničko vlasništvo zadrugara, koje valja u tumačenju izjednačiti sa privatnim vlasništvom, pa se na njih navedeni Zakon ne primjenjuje.

h. Stjecanje prava vlasništva na zgradama i izgrađenom građevinskom zemljištu

23. Zgrade su bile pravno odvojene od zemljišta u društvenom vlasništvu. Nositeljima prava korištenja na zgradama i vlasnicima zgrade pripadalo pravo trajnog korištenja zemljišta na kome je zgrada izgrađena i na zemljištu koje je služilo za redovnu uporabu zgrade.

Zgrada je smatrana za **novu stvar** neovisnu od zemljišta. Zgrada je bila tretirana kao glavna stvar, a zemljište kao sporedna stvar. Kada je društveno vlasnički subjekt izradio zgradu na zemljištu u društvenom vlasništvu stekao je po zakonu pravo korištenja zgrade i trajno pravo korištenja zemljišta pod zgradom i za redovnu uporabu zgrade.

²⁶ Županijski sud u Koprivnici rješenjem br. Gž-644/01 od 27.09.2001. ukida presudu Općinskog suda u Đurđevcu br. P-90/01 od 20.03.2001.

Zadruga su mogle biti nositelj prava korištenja na stambenim zgradama i na poslovnim zgradama. Poslovna zgrade smatrana je **osnovnim sredstvom zadruge**. Poslovna zgrada bila je istovremeno u pravnom režimu prava korištenja i u pravnom režimu osnovnih sredstava.

Stupanjem na snagu Zakona o zadrugama 1990. pravo korištenja zadruge nad zgradama pretvoreno je u pravo vlasništva zgrade-zajedničko vlasništvo zadrugara, te pravo vlasništva na zemljištu ispod zgrade i zemljištu koje služi redovnoj uporabi zgrade.

Zadruga su poslovne i stambene zgrade stekla u vlasništvo *ex lege*.

U čl. 37.st. 2. Zakona o zadrugama iz 1990. određeno je da poslovne i stambene zgrade koje su od 01. srpnja 1953. do 31.12.1965. bile u vlasništvu zadružnih saveza, a nakon toga bez naknade prenesene drugim korisnicima, stupanjem na snagu Zakona, na temelju dokumentiranog zahtjeva biti će vraćene tim savezima na način i uz uvjete utvrđene Zakonom.

U trenutku preuzimanja Zakona o osnovnim vlasničko pravnim odnosima (čl. 12. - Novela 08.10.1991. - NN-53/91), izmjenom čl. 12. po sili zakona vlasnik zgrade izgrađene u skladu sa zakonom postao je vlasnik zemljišta ispod zgrade i onog što služi za redovitu uporabu zgrade dok zgrada postoji (NN 53/91 - čl. 12. ZOVO), ali su zadruge već bile na osnovi Zakona o zadrugama iz 1990. vlasnici zgrade, pa su na osnovi Novele stekle i vlasništvo zemljišta, bez obzira da li su zemljište stekle radom i poslovanjem.

24. Zadruga su na različite načine stjecale zgrade za svoje potrebe, ali polazeći od zadružnog načela brige za lokalnu zajednicu, zadruge su uvijek doprinosile razvoju okruženja i lokalne zajednice, gradeći zgrade-zadružne domove pretežno za potrebe pojedinih naselja, a manje za svoje potrebe, zadržavajući u tim zgradama poslovne prostorije (trgovina, ugostiteljska radnja i poslovne prostorije za obavljanje poslova zadruge).

Gradnju zadružnih domova, u pravilu, su isključivo financirale zadruge, a mještani su pomagali fizičkim radom, ali i oni su bili, pretežno, članovi zadruge.

Zadružni domovi su bili osnovna sredstva zadruge.

Zadružni dom kao osnovno sredstvo zadruge nije se mogao po tadašnjim propisima prenijeti na mjesnu zajednicu, odnosno nakon njihovog ukidanja na općinu ili grad, ali su se pojedine općine i gradovi upisali kao vlasnici zadružnih domova. Zbog toga zadruge vode sudske postupke radi utvrđenja prava vlasništva na osnovi pretvorbe prava korištenja zadružnih domova u pravo vlasništva s pripadajućim dijelom zemljišta na kome su domovi izgrađeni i koje služi za redovnu uporabu zgrade.

Pojedine zadruge nemaju dokumentacije o gradnji, ali stjecanje prava korištenja na osnovi zakona građenjem mogu dokazivati svim dokaznim sredstvima. I izvanknjižno pravo korištenja zadruge na zgradi u društvenom vlasništvu koje je stečeno poslovanjem na osnovi Zakona o zadrugama iz 1990., odnosno iz 1995. pretvoreno je u izvanknjižno pravo vlasništva zgrade, a navedenim preuzimanjem izmijenjenog Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima (NN. 53/91., čl.12) i pripadajućeg dijela zemljišta, bez obzira kada je zgrada izgrađena. Zakon o zadrugama iz 1995. je ukinuo vremensko ograničenje u odnosu na pravo stjecanje prava vlasništva poslovanjem zadruge.

U određenim slučajevima zgrade su bile u pravu korištenja poslovnih udruženja poljoprivrednih zadruga.

25. Ova poslovna udruženja (uređena Zakonom o poslovnom udruživanju, Sl. list SFRJ 10/65, 23/72) prestala su postojati donošenjem Zakona o udruženom radu i prilikom njihove likvidacije zgrade u pravu korištenja udruženja pripale su u korištenje zadruga - članica udruženja.

Pojedine zadruge - članice udruženja su propustile upisati pravo korištenja na zgradi u zemljišne knjige i zgrade su koristili kao izvanknjižni nositelji prava korištenja i stupanjem na snagu Zakona o zadrugama iz 1990. pravo korištenja je *ex lege* postalo izvanknjižno zadružno vlasništvo-zajedničko vlasništvo zadrugara, odnosno otklanjanjem pluralizma vlasničko pravnih oblika Zakonom iz 1995. je pretvoreno u izvanknjižno pravo vlasništva.

Zadruge radi utvrđenja prava vlasništva na navedenim prostorima vode sporove protiv RH koja pokušava prisvojiti nekretnine u vlasništvu zadruga pozivajući se na predmnijevu iz čl. 362. st. 3. ZV-a, koji određuje da se smatra da su vlasništvo Republike Hrvatske sve stvari iz društvenog vlasništva na području RH glede kojih nije utvrđeno u čijem su vlasništvu. Na ove zgrade se ne odnosi navedena zakonska predmnijeva, jer su zadruge čitavo vrijeme bile izvanknjižni nositelji prava korištenja, koje je *ex lege* pretvoreno u izvanknjižno pravo vlasništva, a u protivnom bi nekretnine pripadale u vlasništvo jedinica lokalne samouprave i uprave.

i. Stjecanje prava vlasništva na neizgrađenom građevinskom zemljištu

26. Zadruge, kao i ostale društvene pravne osobe, mogle su imati pravo upravljanja, korištenja i raspolaganja na neizgrađenom građevinskom zemljištu u društvenom vlasništvu (čl. 65-74. ZGZ-a), bilo da je zemljište na zakonit način proglašeno građevinskim (čl. 3. ZGZ-a i propisi koji su mu prethodili) ili stjecanjem zemljišta od druge društvene pravne osobe na osnovi pravnog posla (čl. 206. st. 1. ZUR-a) ili po drugim osnovama, npr. kupnjom od fizičke osobe (čl. 21. Zakona o prometu zemljišta i zgrada).²⁷ Zatečena prava na društvenom vlasništvu postala su vlasništvo (359-365 ZV). Pravo korištenja stečeno poslovanjem zadruga na neizgrađenom građevinskom zemljištu-prvenstveno pravo korištenja zadruga postalo je njeno vlasništvo (359-361 ZV u svezi čl.19/1 Zakona o zadrugama).

j. Imovinsko uređenje na osnovi Zakona o zadrugama (2011.)

27. Imovinu zadruga čine uložci članova, sredstva stečena obavljanjem djelatnosti i drugim aktivnostima zadruga i sredstva stečena na druge načine (čl. 30/1).²⁸

Imovina zadruga pripada zadruzi i služi za obavljanje njezinih djelatnosti i podmirenje njezinih obveza (čl. 30/2).

Imovina stečena na navedeni način pripada zadruzi kao pravnoj osobi ali s kojom može raspolagati na osnovi pretpostavki određenim u zakonu i pravilima zadruga.

Zakonska ograničenja u raspolaganju imovinom u funkciji su očuvanja imovine zadruga i proizlaze iz zadružnih vrijednosti i načela.

Zakon određuje da imovina koja nije u funkciji obavljanja djelatnosti zadruga, zadruga može odlukom skupštine prodati ili dati u zakup, a ostvarena sredstva dužna je usmjeriti za poslovanje zadruga.

Dakle, imovina koja je u uporabnoj funkciji ne može biti predmet prodaje, ali je ovo ograničenje relativizirano kroz odgovornost za obveze zadruga.

U slučaju likvidacije ili stečaja zadruga nakon podmirenja obveze prema vjerovnicima i povrata uloga članovima zadruga, preostala imovine zadruga prenosi se jedinicama lokalnih samouprava na čijem području je zadruga, a jedinica lokalne samouprave dužna je imovinu koja joj je pripala

²⁷ Simoneti, P.: Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci br. 2, 1998, str. 379-380.

²⁸ Međutim, za pitanja privatizacije društvenog vlasništva u pravo vlasništva zadruga i povrata imovine i dalje će se primjenjivati Zakon o zadrugama iz 1995. godine, supsidijarno Zakon iz 1990. godine, jer novi Zakon o zadrugama nema niti odredbi koje bi se odnosile na pretvorbu društvenog vlasništva u pravo vlasništva.

predati postojećoj ili novoosnovanoj zadrugi iste djelatnosti na tom području putem natječaja i uz suglasnost nadležnog državnog tijela, s obzirom na djelatnost zadruge (čl. 47/1 i 2). Naime, i nakon prestanka zadruge nije prestala potreba za zadrugom.

U odnosu na raspolaganje imovinom zadruge, u slučaju dvojbe, valja primijeniti zadružna načela, koja, također, promoviraju posebno imovinsko pravno uređenje na imovini zadruge (u praktično provedbenoj primjeni može se prihvatiti sintagma imovine i prava vlasništva.)

28. Zakon je na poseban način odredio pojam imovine „kao sredstva stečenog obavljanjem djelatnosti zadruge“.

Ekonomski leksikon definira sredstva kao ukupnost materijalnih dobara i novčanih iznosa kojima raspolaže poduzeće, a služe za ostvarenje zadataka i podmirenje zajedničkih potreba. Sastoji se od sredstava rada, poslovanja i sredstava rezervi. Pod poslovanjem u najširem smislu valja razumjeti svaki pothvat i poslovnu aktivnost.

U ekonomskom smislu pod imovinom se smatraju resursi ili prava koja su nedvojbeno pod kontrolom poduzeća na dan bilanciranja od kojih se očekuju buduće ekonomske koristi. Najveću korist donosi vlasništvo. Iz pojma zadruge slijedi da je imovina u funkciji koristi zadruge i zadrugara, a ne primarno ostvarenja dobiti.

Ovako određenom pojmu imovine zadruge pravna znanost može uputiti ozbiljne prigovore, jer se miješaju pojmovi imovine i imovinske mase. Sredstva su dio imovinske mase. U imovinu pripadaju samo prava, dok se sredstva pojavljuju kao predmeti tih prava – stvari, novac i sl., koji ulaze u imovinsku masu.

U praktično provedbenom smislu imovinu zadruge čini, pretežno, pravo vlasništva kao najpotpunija privatna vlast koju zadruga ima na pojedinim stvarima, ali i sva druga prava imovinskog karaktera. Predmeti tih prava čine imovinsku masu, a to su stvari, novac u opsegu u kojem se na njih odnosi pravo koji je sastavni dio imovine. Promjene koje nastaju u poslovanju čim do njih dođe odražavaju su se u imovni pa je ona pokazatelj svakodobnog materijalnog stanja zadruge.

29. Predmet posebnog pravnog uređenja je imovina zadruge iz čega proizlaze stvarnopravni učinci u odnosu na ograničenje zadruge u raspolaganju sa stvarima u vlasništvu zadruge.

Predmet vlasništva su pokretnine i nekretnine (katastarske čestice građevinskog i poljoprivrednog zemljišta, zgrade i dr.).

Na pravni status nekretnina u vlasništvu zadruge mogu imati utjecaj i posebna stvarnopravna uređenja- građevinskog, poljoprivrednog zemljišta i sl.

Bit posebnog imovinskopravnog uređenja za zadruge je da nema prodaje i dijeljenja imovine zadruge. Ovo ograničenje odnosi se i na stvari u vlasništvu zadruge, i ovime se sprečava umanjenje supstance zadruge i pridonosi opstanku i uspješnom poslovanju zadruge. Svrha ovih zakonskih odredbi je zadržati vrijednost imovine unutar zadruge, kako bi ista služila sadašnjim i budućim članovima.

30. Zadruga koristi svoju imovinu u skladu sa zakonom i pravilima zadruge, uz poštovanje imovinskih prava zadrugara i ima ovlaštenje da zaštiti pravo vlasništva po pravilima općeg stvarnopravnog uređenja.

31. Član zadruge ne odgovara za obveze zadruge (čl. 32/3).

Od imovine zadruge valja razlikovati imovinu njenih članova – zadrugara. Zadrugar ulaže sredstva u zadrugu i na temelju toga stječe ulog. Njegova imovina je odvojena od imovine zadruge i u imovinu zadrugara ulazi ulog, koji je osnova njegovog članskog prava u zadrugi. Vjerovnici zadrugara mogli bi jedino zahvatiti pravo koje zadrugar ima u imovni zadruge (ulog), ali ne i

imovinu zadruga, jer Zakon je jasno razgraničio imovinu zadruga od imovine njenih članova-zadugara.

Kada bi zadugar bio vlasnikom stvari koje su u vlasništvu zadruga, vjerovnici zadugara mogli bi u ovršnom ili stečajnom postupku koji se vodi protiv zadugara – člana zadruga zahvatiti i stvari koje su u vlasništvu zadruga.

Osnovni ulog je novčani iznos koji je svaki član zadruga unio u zadrugu kod osnivanja zadruga ili pristupanja zadruzi nakon osnivanja (čl. 31/2).

Ako član zadruga kao ulog unosi stvar ili pravo koje se daje u vlasništvo zadruga, član zadruga odgovara za stvarne i pravne nedostatke stvari kao da se radi o prodaji (čl. 31/8).

Ako član zadruga kao ulog unosi stvar ili pravo na kojem zadržava pravo vlasništva, a na zadrugu prenosi samo uporabu, za stvarne i pravne nedostatke član odgovara kao da se radi o zakupu odnosno o najmu.

32. Nakon pokrića gubitka iz prethodnog razdoblja iz dobiti utvrđene obračunom – zadruga izdvaja i posebno evidentira:

- najmanje 30% na razvoj zadruga,
- najmanje 5% u obvezne pričuve sve dok pričuve ne dosegnu ukupan iznos uloga članova (čl. 37/2).

Nakon navedenog izdvajanja preostali dio dobiti zadruga, u skladu sa odlukom skupštine, može koristiti za upis dodatnih uloga članova zadruga vodeći računa o sudjelovanju pojedinog člana zadruga u aktivnostima zadruga, o isplati članovima zadruga, ulagačima i radnicima zadruga ili za druge namjene utvrđene odlukom skupštine. Navedena pravila štite i čuvaju imovinu zadruga u cilju njenog uspješnog poslovanja i posredno omogućuju članovima da sudjeluju u izvršavanju vlasničkih ovlasti.

33. Zadruga u pravnom prometu odgovara za svoje obveze svom svojom imovinom(42/1).

Član zadruga ne odgovara za obveze zadruga (37/3).

34.Novčani iznos kao ulog može unijeti i osoba koja nije član zadruga, ali je zainteresirana za njezino poslovanje (32/1), a sukladno pravilima zadruga i ugovoru zadruga i ulagača.

Slične odredbe sadržavaju i druga europska nacionalna zadružna zakonodavstva, a u cilju da zadruga dođu do kapitala, radi ostvarenja ciljeva zadruga na osnovi uloženog kapitala.

k. Europska zadruga

Republika Hrvatska donijela je Zakon o uvođenju europske zadruga (NN.63/08) u provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 1435/2003 od 22. srpnja 2003. o Statutu europske zadruga.

Zakon stupa na snagu na dan prijema RH u Europsku uniju.

Vijeće ministara europske unije donijelo je 2003. Uredbu o statutu Europske zadruga (SCE) i smjernicu o suodlučivanju radnika koja nadopunjuje statut Europske zadruga u svrhu jedinstvenog uređenja pravnog položaja zadruga na unutarnjem tržištu.

Pod zadrugom se podrazumijeva samostalno udruženje osoba koje se ujedinjuju na dragovoljnoj osnovi da bi zadovoljili njihove zajedničke gospodarske, socijalne i kulturne potrebe posredstvom zajedničkog vlasništva i demokratskog nadzora nad poduzećem.²⁹

Zadruga se u mnogim elementima razlikuje od trgovačkih društava koja su usmjerena na ostvarivanje dobitka. Razlikuje se u načinu donošenja odluka jer se primjenjuje načelo „jedan član-jedan glas“ ili je ograničen broj glasova pojedinog člana, udjeli pojedinih članova u temeljnom

²⁹ Dionis Jurić, Europska zadruga, pravo i porezi 2006/6, str. 58.

kapitalu zadruga su jednaki, povrat dobitka je ograničen, te je proporcionalan korištenjem usluga zadruga i dr. iz čega proizlazi prednost zadruga kao fleksibilnog pravnog oblika za obavljanje gospodarske djelatnosti na tržištu.

Član Europske zadruga odgovara za obveze zadruga do visine uplaćenog poslovnog udjela, osim ako je statutom određeno drugačije.

Temeljna pretpostavka za osnivanje europske zadruga je da osnivači imaju prebivalište, odnosno da imaju državnu pripadnost najmanje u dvije različite države-članice EU. Kada kada je riječ o pravnoj osobi, da je osnovana prema pravu države-članice i da ima registrirano sjedište i glavnu upravu smještenu na području EU.³⁰

Pravila o Europskoj zadruzi u primjeni su od ljeta 2006. Cilj ovih propisa je uspostavljanje jedinstvenog pravnog položaja zadruga na unutarnjem tržištu EU za gospodarske djelatnosti kod kojih naglasak nije na ostvarivanju dobitka, nego na promicanju zajedničkog interesa članova zadruga i društvene zajednice. Zbog toga su zadruga osobito pogodne za malo i srednje poduzetništvo.

Nakon prijema RH u Europsku uniju, kao i druge članice EU imat ćemo dva modela zadruga, po zakonu Republike Hrvatske i na razini europskog gospodarskog prostora zadruga osnovane prema Uredbi. S vremenom će se sadržajne razlike između ova dva oblika postupno smanjivati. No, s pravom valja očekivati da će zadruga sačuvati identitet kao samostalni organizacijski oblici i da će pridonijeti afirmaciji zadružnog prava.

I Europska zadruga je u posebnom imovinskom pravnom uređenju. Navedena Uredba sadrži kogentne odredbe u pogledu uporabe dobiti koja se mora koristiti za pokriće prenesenog gubitka i za obvezne rezerve (čl. 65. i 67. Uredbe).³¹

Uredba je omogućila stvaranje zadružnih poduzeća koja nastupaju u prometu kao jedna pravna osoba i imaju mogućnost i sposobnost da konkuriraju drugim poduzećima na međunarodnom tržištu.

V. Zaključak

Nema moderne države bez razvijenog i pravno uređenog zadrugarstva.

Zadruga su uvijek bile u posebnom pravnom uređenju, a njihovo konkretno pravno uređenje bilo je zavisno od društvenih, ekonomskih i političkih prilika u kojima su doneseni posebni Zakoni o zadrugama.

Nakon prijelaza na slobodnu tržišnu privredu i napuštanja društvenovlasničkog uređenja, valjalo je sačuvati i obnoviti zadruga.

Imovinsko-vlasničkopravni odnosi u zadrugama moraju biti usklađeni sa zadružnim vrijednostima i načelima.

Pretvorbom zadruga iz društvenovlasničkih u vlasničkopravne subjekte i privatizacija cjelokupne imovne stečene poslovanjem zadruga koindicira s pretvorbom prava upravljanja, korištenja i raspolaganja na stvarima društvenog vlasništva u imovini zadruga u pravo vlasništva, čime su zadruga dobile materijalnu osnovu da nastave s radom i poslovanjem.

³⁰ Ibid., str. 61.

³¹ Avces, F., Članstvo korisnika i investitora u zadruzi: usporedni pregled uređenja u evropskom privrednom prostoru i SAD-u, str. 112.-114.

Afirmacija zadugarstva pretpostavlja provedbu zadružnih vrijednosti i načela, uspješnu suradnju s državnim, znanstvenim i obrazovnim institucijama, suradnju sa zadrugama u svijetu i MZS.

Posebno pravno uređenje zadružne imovine ima specifične stvarnopravne učinke u odnosu na stvarnopravni status stvari u vlasništvu zadruge. Imovina zadruge je materijalna osnova koja omogućuje udruživanje zadrugara, poslovanje i ostvarivanje ciljeva (interesa). Putem svoje imovine zadruga se legitimira kao respektabilan subjekt na tržištu, posebno u uvjetima globalizacije i liberalizacije.

Zakonska ograničenja raspolaganja stvarima iz imovine zadruge nisu vezana za vrstu stvari, nego uz činjenicu da stvari pripadaju zadruzi, a što sužava pravo vlasništva zadruge u interesu zadruge i njenih članova.

Zadružni propisi onemogućuju dijeljenje imovine zadruge u cilju očuvanja imovine i njenog sigurnog i uspješnog poslovanja. Zadruga kao pravna osoba ne smije izvršavati pravo vlasništva na štetu članova zadruge.

Imovina zadruge je odvojena od imovine njenih članova, jer su njihova članska prava vezana za udjel u zadruzi, a stvari (nekretnine) u zadruzi pripadaju u njezino vlasništvo.

Tragovi društvenog vlasništva još se osjećaju u zadrugama koje postoje prije 1990 g. zbog posebne konstitutivne pretvorbe *ex lege* čija je konkretizacija u odnosu na upis vlasništva u zemljišne knjige i povrat imovine povezana sa različitim pravnim problemima.

RH je, po prirodi stvari, u obvezi da na normativnoj i praktičnoj razini omogući zadrugama povrat imovine i uknjižbu prava vlasništva. To je uvjet da dosegnu razinu zadruge u drugim državama Europske unije.

Harmonizacija zadružnog prava u EU je proces koji je tek počeo i postoji potreba kontinuiranog usuglašavanja **hrvatskog zadružnog prava** sa zadružnim pravom Europske unije. Time bi hrvatsko zadružno pravo omogućilo prosperitet zadruge i revitalizaciju zadružnog sektora u uvjetima aktualne ekonomske krize, koju prati stalni porast nezaposlenosti u malom poduzetništvu.

Stoga su nam potrebna zakonska rješenja koja će omogućiti svim vrstama zadruge, efektivnije pozicioniranje u sadašnjim tržišnim uvjetima.

mr.sc.Antun Šagovac,
odvj. u Velikoj Gorici

SAŽETAK

Zadruge u Republici Hrvatskoj su u posebnom pravnom uređenju, koje se temelji na zadružnim vrijednostima i načelima na osnovi kojih je donesen Zakon o zadrugama 2011. godine.

Skup pravila posebnog pravnog uređenja za zadruge koja uređuju prava i obveze zadruge i njenih članova čini hrvatsko zadružno pravo.

Hrvatsko zadružno pravo se razvija u korelaciji sa europskim zadružnim pravom.

Specifičnost posebnog pravnog uređenja za zadruge uvjetovalo je i posebno imovinsko pravno uređenje.

Objekt imovinskog pravnog uređenja je imovina zadruge. Iz posebnog imovinsko pravnog uređenja proizlaze ograničenja u raspolaganju imovinom u cilju zaštite i očuvanja imovina zadruge, radi njenog uspješnog poslovanja.

Posebno imovinsko pravno uređenje ima i stvarnopravne učinke u odnosu na stvarnopravni status stvari u vlasništvu zadruge, zbog ograničenja raspolaganja sa stvarima koje pripadaju u vlasništvo zadruge.

Zakoni o zadrugama iz 1990. i 1995. su osnova posebnog pravnog uređenja privatizacije imovine i pretvorbe prava u društvenom vlasništvu u pravo vlasništva, uz supsidijarnu primjenu Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

Ključne riječi: zadruga, posebno pravno uređenje, zadružno pravo, imovina, pretvorba.